

Antonija Marinček,
dipl. sociolog
Občinski odbor Rdečega križa Celje

Invalidnost je družbeni problem

»Ne izolacija, temveč vključevanje«*

UDK 362.65:364

INVALIDITY AS A SOCIAL ISSUE.
Prosperity is not the only achievement of social progress: various forms of disability take their origin in the modern society. Invalidity is closely connected with the man's position in the community. On the average, status of the handicapped is inferior to that of normal individuals. Vocational rehabilitation, as a means of social reintegration, has not been fully introduced into practice yet. This fact prevents the handicapped to resume their role in the vocational sphere. The disabled, who are too strictly separated from others, find it difficult to enter the community. The problem should be solved by overcoming social and psychologic barriers and designing structures accessible to the disabled. Reevaluation of the existing values and humanization of interhuman relations are imperative in this context.

IZVLEČEK. Družbeni razvoj ne prinaša človeku samo blagostanja, kajti številni vzroki invalidnosti so družbeno pogojeni. Posledice invalidnosti se močno odražajo na socialnem področju; invalidne osebe imajo v poprečju nižji družbeni status od neprizadete večine. Poklicna rehabilitacija kot institucija resocializacije je še premalo uveljavljena, zato so invalidne osebe ovirane v socializaciji in resocializaciji poklicne vloge. Preveliko ločevanje prizadetih otežuje njihovo vključevanje v družbo. Rešitev je v premagovanju socialnih, psiholoških in arhitektonskih ovir; nujno je tudi prevrednotenje vrednot in večja humanizacija medčloveških odnosov.

Sleherna družba se srečuje s pojavom invalidnosti. Človek še ne obvladuje vsega naravnega, niti več družbenega razvoja, zato ne more uspešno preprečevati invalidnosti, kljub temu, da so številni vzroki že znani. Poleg tega, da nam družbeni razvoj omogoča lažje, lepše in daljše življenje, ga spremljajo številni negativni pojavi. Hiter tempo življenja, razvoj tehnike in tehnologije terjajo od človeka vedno nova prilagajanja. Ravnoesje med naravo in družbo je marsikje že tako močno porušeno, da to ogroža zdravje človeka in pogojuje nekatera obolenja, ki so vzrok nastanka invalidnosti. Čeprav razvoja ne moremo ustaviti, pa ostaja vprašanje, kako vzpostaviti ravnovesje med naravo in družbo, da z družbenim razvojem ne bi ogrozili osnovnih virov življenja.

---

* Geslo FIMITIC za leto 1976.

Uspešno reševanje in preprečevanje problemov invalidnosti je močno odvisno, ne samo od ekonomskih možnosti, temveč tudi od vrednostnega sistema določene družbe.

Tudi v preteklosti so različne družbe različno reševale te probleme; v glavnem pa so bile invalidne osebe deležne neustreznih postopkov. Špartanci so svoje prizadete otroke metali v prepad. Mračnjaški srednji vek ni prizanesel niti invalidnim osebam; prizadeti so bili izpostavljeni zasmehovanju in podcenjevanju. Tudi v nedavni preteklosti je Hitler poteptal vse človečanske pravice. Mnogi kronični bolniki in invalidne osebe so končali življenje v krematorijih koncentracijskih taborišč.

Še danes nekatera plemena izločajo prizadete in jih prepuščajo lastni usodi, druga plemena pa pokopavajo žive prizadete otroke. Le izjemoma posamezna plemena častijo invalidne osebe kot božanstva.

Družbeni razvoj in naraščajoče število delovnih invalidov ter številni invalidni borci so zahtevali ustrezno ureditev tega vprašanja.

Odnos do invalidnih oseb se spreminja, deležne so ustrežnejšega vrednotenja, vedno več kategorij invalidnih oseb ima z zakonom urejene pravice; še premalo pa so pravice invalidnih oseb uresničene v praksi.

Mesto invalidnih oseb v družbi

Družba oziroma okolje, v katerem človek živi, mu določa mesto — družbeni status, ki je odvisen od tega, kaj posameznik dela, kako drugi vrednotijo njegovo delo. To mesto pa je odvisno od poklicne vloge, dohodka, šolske in strokovne izobrazbe, družbene moči in možnosti odločanja.¹

Obstaja domneva, da je družbeni status invalidnih oseb nižji od statusa neprizadete večine. Šolska in strokovna izobrazba invalidnih oseb je v poprečju nižja od neprizadete večine. To nam potrjuje tudi »Popis invalidov III. kategorije v celjski regiji, ocenjenih v letu 1970«.²

Omenjena študija navaja, da je od 692 invalidov III. kategorije imelo nedokončano osemletko 350 oziroma 50,6 odstotka oseb, osemletko 218 oseb oziroma 31,5 odstotka, poklicno šolo je imela 101 oseba oziroma 14,6 odstotka, srednjo, višjo ali visoko šolo je imelo 27 oseb oziroma 3,3 odstotka.

Poklicno usposabljanje invalidnih oseb je še premalo uveljavljeno, zato je stopnja usposobljenosti invalidnih oseb nizka in preveč omejena na določene poklice (vratar, telefonist, čuvaj, . . .). S tem pa je tudi možnost njihovega zaposlovanja zmanjšana.

Zanimiv je podatek, da je višina starostne pokojnine znašala leta 1979 povprečno 5.546 din, višina invalidske pokojnine pa 4.382 din ali samo 79 odstotkov starostne pokojnine. Varstveni dodatek je prejemal vsak dvajseti starostni upokojenec, invalidski upokojenec pa kar vsak sedmi.³

¹ Klinar P.: Socialna stratifikacija (Skripta), stran 2—4.

² Demonstracija učinkovitosti komunalnega programa rehabilitacije invalidnih delavcev — Celje 1972.

³ Statistični podatki pokojninskega in invalidskega zavarovanja 1979. Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja v SR Sloveniji, Ljubljana, marec 1980.

Morda je družbeno nesprejemljivo govoriti o diskriminaciji in segregaciji, posebno, ker sodobne družbe razglašajo humanost in enakost. Mnoga dejstva pa nam le dopuščajo domnevo, da so invalidne osebe na nek način diskriminirane, deležne neenakih postopkov in drugačnega obravnavanja. Vse to pa slabša položaj prizadetih v primerjavi s položajem neprizadete večine.

Današnji način izražanja diskriminacije in segregacije invalidnih oseb je često zelo subtilen in skrit pod krinko lažnega humanizma. Sodobna družba je uspešna v tem, da so invalidne osebe sprejete kot »invalidi«, katerim družba skuša dati neke vrste zaposlitev, jih bodri, da žive med sebi enakimi, se združujejo v različna društva invalidnih oseb, da se celo med seboj poročajo. Na ta način naj bi bile bolj srečne. Neprizadeti silijo invalidne osebe v vse to, da jim ne bi bilo treba omogočiti resnične integracije prizadetih v družbo.⁴

Posebne institucije za izobraževanje in zaposlovanje so za nekatere vrste prizadetosti nujne. Pretirano vključevanje v posebne zavode, šole in delavnice pod posebnimi pogoji pa otežuje integracijo prizadetih v družbo. Često za invalidne osebe načrtujemo cela naselja, resda brez arhitektonskih ovir, vendar ločeno od neprizadetih. Humanizacija okolja, stanovanja in dela vključuje premagovanje arhitektonskih ovir, prilagajanje delovnih mest in ustvarjanje takšnih delovnih pogojev, kjer bo vse manj prihajalo do invalidiziranja, in kjer bodo lahko živele in se zaposlovale osebe z različnimi variacijami zmožnosti.

Invalidne osebe imajo zaradi svoje prizadetosti delno drugačne potrebe kot neprizadeta večina. To pa so zanje normalne potrebe in niso povsem specifične in drugačne od potreb neprizadetih, zato naj bi bile njihove potrebe upoštevane kot normalne.

Invalidne osebe in pomen poklicne vloge

Invalidnost se na socialnem področju odraža kot ovira pri izvajanju pomembnih družbenih vlog. Za družbeni status invalidnih oseb je pomembna poklicna vloga, pri invalidnih osebah pa je često prizadeta prav ta vloga.

Človek kot družbeno bitje vzpostavlja medsebojne stike z interakcijami in komunikacijami. Invalidne osebe so zaradi invalidnosti motene v vzpostavljanju medsebojnih stikov in v sporazumevanju. Številne socialne, psihološke in arhitektonske ovire jim otežujejo ali celo onemogočajo stike in sporazumevanje.

Primer: paraplegična in slepa oseba nam nazorno prikazujeta motenost interakcij in komunikacij. Ovire so zanju tako velike, da jih brez posebne družbene pomoči ne moreta premagovati. Tu je nujna pomoč posebnih institucij. Samo premagovanje arhitektonskih ovir pa često ne zadošča. Socialne ovire, premajhno število ali oddaljenost institucij, zapleten postopek uveljavljanja pravic invalidnih oseb prav tako otežujejo oblikovanje poklicne vloge. Psihološke ovire v obliki predsodkov in stereotipov so dodatna ovira za oblikovanje ustrezne poklicne vloge.

---

⁴ Safilios — Rothschild C.: *The Sociology and Social Psychology of Disability and Rehabilitation*, New York, Randon Hause 1970, 55.

Še vedno prevladuje prepričanje, da invalidna oseba na invalidskem vozičku ne more opravljati poklicne vloge, čeprav je ta povezana z zmožnostmi, ki jih še ima (poklic arhitekta). Arhitektonske ovire ji preprečujejo izvajanje poklica, te ovire pa je vgradil človek sam (stopnice, pločniki, preozka vrata, stavbe brez dvigal . . .).

»Neka ameriška študija je pokazala, da stroški gradnje objektov brez arhitektonskih ovir ob pravočasnem upoštevanju določenih standardov ne bi bili niti za en odstotek višji«. ⁵

Tudi glede slepih oseb prevladuje mnenje, da so zanje primerni samo nekateri poklici (telefonist, vratar, ne pa npr. pravnik). Zelo počasi, pa tudi veliko težje, si slepe in druge invalidne osebe s hujšo prizadetostjo utirajo pot med intelektualne poklice.

Marsikatera invalidna oseba sploh ne bi potrebovala za oblikovanje svoje poklicne vloge posebnih institucij, če bi pravočasno in ustrezno premagovali ovire.

Pomen družbenih institucij za invalidne osebe

Sodobne družbe imajo vse več institucij, to je sistemov, v katerih človek zadovoljuje svoje potrebe po socializaciji, vzgoji, izobraževanju, zdravstvenem varstvu, po resocializaciji in drugih potrebah. Vsaka institucija ima nek namen, ki izhaja iz neke pomembne in bistvene človekove potrebe. ⁶ Poleg splošnih institucij obstajajo še posebne institucije, ki obravnavajo vprašanja in probleme invalidnih oseb, to so predvsem: normativne, medicinske, poklicne in vzgojnoizobraževalne. Posebne institucije so pomembne za njihovo socializacijo in resocializacijo.

Pomembna družbena institucija je tudi normativna — zakonodaja. Poleg posebne zakonodaje, ki zadeva invalidne osebe, jih vključuje tudi splošna zakonodaja, kot sestavni del družbe, katerih problemi so enakovredni drugim problemom.

V naši družbi je zakonodaja, ki zadeva invalidne osebe, odraz njene samoupravne rasti. Od sprejetja ustave leta 1974 so invalidne osebe postale splošna družbena skrb in ne več samo skrb posebnih institucij. Ustava SFRJ zagotavlja pravico do dela in posebej navaja, da mora družbena skupnost ustvarjati pogoje za usposabljanje občanov, ki niso povsem sposobni za delo. Pravico do dela pojmuje kot pravico do takšnega življenja in dela, ki omogoča razvoj človekovih vsestranskih zmožnosti, tudi preostalih zmožnosti.

Razvitost neke družbe, zlasti njena humanost, se odraža tudi v številu in vrsti institucij za vse, tudi za prizadete.

Premagovanje nasprotij

Ntorajnja solidarnost in učinkovitost demokratične družbe se kaže v uresničevanju enakosti in zmanjševanju razlik med različnimi ljudmi. Invalidne osebe naj bi bile sprejete kot »različne« toda enakovredne, kot sestavni del kontinuuma

⁵ Neuman Z.: Premagovanje arhitektonskih ovir (psihosociološki del), Ljubljana 1974.

⁶ Goričar J.: Temelji obče sociologije. Državna založba Slovenije 1975, 176.

»normalnosti« človekovih večjih ali manjših zmožnosti. Poraja se vprašanje, kako zmanjšati diskriminacijo in segregacijo, kako spremeniti odnose, da bodo invalidne osebe deležne enakovrednega vključevanja v družbo.

Socialno zблиževanje, življenje in delo prizadetih z neprizadetimi bi bil najbolj sprejemljiv način zблиževanja. To pa terja spremembo vrednot, zmanjševanje psiholoških, socioloških in arhitektonskih ovir.

Slehera kultura ima svoj vrednostni sistem, ki je lahko večja ali manjša spodbuda za humanizacijo odnosov.

Socialistična samoupravna družba se oblikuje na novih vrednostnih osnovah, kjer sta pomembna človek in njegovo delo.

Vrednote, ki temeljijo na enakosti, solidarnosti in socialističnem humanizmu, ne izključuje možnosti delitve po delu, dajejo pa možnosti, da sleherni človek najde svoje mesto v družbi. **Resnična humanizacija družbe in odnosov pa terja veliko zavestnih družbenih prizadevanj.**

Literatura:

1. Garrett J. F., Edna S. Livine: Rehabilitation Practices with the Physically Disabled. New York, London, Columbia University Press 1973.
2. Goričar J.: Temelji obče sociologije, DZS Ljubljana 1975.
3. Klinar P.: Socialna stratifikacija. Socialna mobilnost (Skripta), Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani.
4. Mlinar Z.: Enotnost nasprotij v urbanističnem planiranju, Teorija in praksa št. 3 (1979), 316—331.
5. Neuman Z.: Psihologija telesno prizadetih. Filozofska fakulteta, Pedagoško znanstvena enota za psihologijo, Ljubljana 1976.
6. Neuman Z.: Premagovanje arhitektonskih ovir (psihosociološki del), Ljubljana 1974.
7. Potrč J.: O socialistični etiki in morali, Založba Obzorja, Maribor 1974.
8. Rus V.: Naše vrednote, Založba Obzorja, Maribor 1971.
9. Safilios — Rothschild C.: The Sociology and Social Psychology of Disability and Rehabilitation, Randon House, New York 1970.
10. Ustava SFRJ, Uradni list SFRJ 9/74.
11. Resolucija desetega kongresa ZK Jugoslavije, Ljubljana, ČPZ Komunist 1974.
12. Demonstracija učinkovitosti komunalnega programa rehabilitacije invalidnih delavcev — Celje 1972.

»O usodi sveta hoče še naprej odločiti majhno število držav in njihovih blokov, čeprav se je ogromno povečalo število neodvisnih držav, osvobojenih predvsem v antikolonialni revoluciji, ki sodelujejo pri mednarodnih zadevah in reševanju problemov. Toda, hotenja narodov in ljudi, da bi bili svobodni in neodvisni, da bi sami odločali o svoji usodi, da bi enakopravno sodelovali v mednarodnih zadevah, so nezadržna.«

TITO